

Kirja-arvio

Uskottavuuspaine ja vakavasti otettavat ideat: eurooppalainen sosiaalidemokratia ja talouskuri 2010-luvulla

Antti Alaja, yhteiskuntatieteiden maisteri, asiantuntija, Uuden talousajattelun keskus

Björn Bremer: *Austerity from the left. Social democratic parties in the shadow of the great recession*. Oxford University Press: Oxford, 304 sivua. 2023.

Avainsanat: sosiaalidemokratia, talouskuri, makrotalouspolitiikka

<https://doi.org/10.51810/pt.141514>

Talouskurista tuli Yhdysvaltojen, Ison-Britannian ja euroalueen makrotalouspolitiikkaa hallitseva keskustelu 2010-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Euroalueella markkinoiden usko useiden maiden maksukykyyn alkoi horjua globaalin finanssikriisin jälkeen. Uutiset siitä, että Kreikan aiemmin julkaisemat viralliset tilastot olivat vähätelleet julkista velkaantumista, hermostutti markkinat. Tämän jälkeen muidenkin euromaiden velkakestävyys kyseenalaistettiin. Portugalin ja Italian kaltaisissa maissa julkinen velka-aste oli korkeampi kuin euroalueella keskimäärin, mutta Espanjan ja Irlannin tapauksessa kriisin tausta oli pikemminkin yksityisessä velassa. Julkisuudessa globaalia rahoitusmarkkinakriisistä muuntui kuitenkin nopeasti valtioiden liiallisen velkaantumisen kriisi. Rahoitusmarkkinoiden, Euroopan unionin (EU) instituutioiden ja talouskuria vaativien jäsenmaiden vaatimuksesta maksukyvyyn kanssa kamppailevat euromaat pakotettiin kovalle säästökuurille vastineeksi EU:n tarjoamista pelastuspaketeista. Poliittikalinja johti 2010-luvun

alkupuoliskolla korkeaan työttömyyteen – tai Espanjan ja Kreikan tapauksessa jopa massatyöttömyyteen. Myös Saksan, Ison-Britannian ja Suomen kaltaiset maat korostivat julkisen talouden tasapainottamista, vaikka niiden suuntaan ei kohdistunut vastaavia markkinoiden ja EU-instituutioiden suunnasta tulevia paineita.

Poliittisen talouden tutkimuksessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana etsitty selityksiä talouskuripolitiikalle. Mark Blyth (2017) nosti esiin talouskuritutkimusta viitoittaneessa teoksessaan uusklassisen taloustieteen pitkän budjettitasapainoa korostavan linjan sekä uusliberalismin ja ordoliberalismin keskeisinä talouskuria perustelevina oppisuuntauksina. Tutkimuksessa on sittemmin myös kiinnitetty huomiota ajatuspajojen kaltaisten asiantuntija-organisaatioiden rooliin euroalueen makrotalouspolitiikassa (Nordström 2021). Clara Mattei (2022) taas korosti, että historiallisesti talouskurilla on pyritty säilyttämään kapitalistinen järjestelmä. Uudessa kirjassaan *Austerity from the Left. Social Democratic Parties in the Shadow of the Great Recession* (2023) Central European University -yliopiston politiikan tutkimuksen apulaisprofessori Björn Bremer tarjoaa puoluekeskeisen luennan eurooppalaisesta talouskurista. Bremer korostaa, että 2010-luvulla keskustaoikeistolaisten puolueiden lisäksi myös perinteiset sosiaalidemokraattiset puolueet (mukaan lukien työväenpuolueet ja sentristiset sosialistipuolueet) olivat keskeinen talouskuria kannattanut poliittinen voima. Edellä sanottu on tietysti itsensänselvyyss poliitiikkaa päivittäin seuraaville, mutta poliittisen talouden tutkimuksessa on tartuttu yllättävän satunnaisesti puolueisiin keskeisinä makrotalouspoliittisina toimijoina.

Bremerin tarjoaman määritelmän mukaan talouskuri viittaa julkisen talouden sopeutukseen huolimatta siitä, että tuotannon ja työllisyyden taso on alle potentiaalinsa. Vaikka myös veronkorotuksia voidaan käyttää julkisen talouden sopeutukseen, niin käytännössä 2010-luvun politiikkaratkaisuissa korostettiin voimakkaasti menoleikkauksia. Tosin Suomen tapauksessa esimerkiksi Kataisen ja Stubbin (2011–2015) hallitukset käyivät esimerkkinä siitä, että talouskuri voi viitata myös julkisten menojen leikkausten ja veronkorotusten yhdistelmään. Vasemmistopuolueiden kannattama talouskuri tarjoaa Bremerin näkökulmasta mielenkiintoisen tutkimuspulman politiikan tutkijoille. Historiallisesti sosiaalidemokraatit ovat painottaneet työllisyyden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden merkitystä, mutta 2010-luvulla valittu

makrotalouspolitiikan linja johti euroalueella merkittäviin sosiaalimenojen leikkauksiin ja korkeaan työttömyyteen. Toiseksi talouskuripolitiikan aikakaudella sosiaalidemokraattisten puolueiden, kuten Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen (SPD), Espanjan sosialistisen työväenpuolueen (PSOE) ja Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolueen (SDP), kannatus laski merkittävästi. Ranskan sosialistipuolue (PS) Alankomaiden työväenpuolue (PvDA) ja Kreikan panhelleeninen sosialistinen liike (PASOK) kuihtuivat pienpuolueiden tasolle. Vaikka talouskuri oli helpommin sovittavissa yhteen keskustaoikeistolaisten puolueiden linjan kanssa, niin 2010-luvulla myös hallitsevat keskustaoikeistolaiset puolueet joutuivat kannatusvaikeuksiin Italiassa ja Ranskassa. Valtapuolueille ilmestyi äärioikeistolaisia, populistisia vasemmistolaisia ja sentristisiä liberaaleja haastajia.

Tarkastelussa taloudelliset ideat ja äänestäjien asenteet

Miksi sosiaalidemokraattiset puolueet sitten päätyivät sopeutustoimiin taloudellisista ja poliittisista riskeistä huolimatta? Kyse ei ollut pelkästään kompromissien tekemisestä hallituksessa, sillä monissa tapauksissa sosiaalidemokraatit kannattivat julkisen talouden tasapainottamista myös oppositioasemassa. Bremerin selitys korostaa äänestäjien julkiseen velkaan liittyviä asenteita – tai itse asiassa johtavien poliitikkojen ja poliittisten avustajien tulkintaa näistä asenteista – ja sosiaalidemokraattisten puolueiden taloudellisia ideoita. Puolueisiin sekä niiden strategiaan valintoihin ja ideoihin keskittyvä näkökulma avaa tärkeitä näkökulmia makrotalouspolitiikkaa koskevaan tutkimukseen. Poliittisen talouden tutkimuksessa on vahva perinne, joka selittää materialistisesti talouspoliittisia ratkaisuja suhteessa markkinavoimien asettamiin paineisiin tai globalisaatioon (ks. esim. Streeck 2015). Markkinapaineet euroalueen valtioiden talouskuriin kuitenkin heikentyivät etenkin sen jälkeen, kun Euroopan keskuspankin pääjohtaja Mario Draghi sanoi vuonna 2012 tekevänsä ”mitä tahansa tarvitaan” euroalueen pelastamiseksi. Talouskurin suomalaiskeskustelussa on aiheellisesti korostettu valtiovarainministeriön kaltaisten asiantuntija-auktoriteettia omaavien instituutioiden kykyä määritellä uskottavan makrotalouspolitiikan päälinjoja julkisuudessa (Harjunieniemi ja Ampuja 2019), mutta puolueiden makrotalouspoliittiset ideat sekä

käsitykset uskottavasta talouspolitiikasta ja äänestäjien asenteista julkiseen velkaan olisivat myös Suomen tapauksessa tärkeä tutkimusaihe. Toistaiseksi Suomessa on esimerkiksi tutkittu puolueiden asemoitumista talouskuriin Sipilän hallituskauden parlamenttikeskusteluissa (Autto ja Törrönen 2023).

Bremerin mukaan sosiaalidemokraattisten puolueiden johdossa keynesiläistä ekspansiivista finanssipolitiikkaa ei pidetty 2010-luvun ensimmäisellä puoliskolla uskottavana tai vakavasti otettavana talouspoliittisena vaihtoehtona. Korkeat julkiset velka-asteet ja alijäämät nähtiin talouden elpymisen esteinä. Bremer kuvaa toistuvasti sosiaalidemokraattista makrotalouspoliittista ajattelua uuskeynesiläiseksi, joka on ollut valtavirtataloustieteen toinen pääsuuntaus viime vuosikymmeninä. Uuskeynesiläisyys viittaa muun muassa näkemykseen, että itsenäisten keskuspankkien rahapolitiikka on ensisijainen suhdannepoliittinen keino. Ekspansiiviselle finanssipolitiikalle ei annettu yhtä paljon painoarvoa. Vertailun vuoksi jälkikeynesiläinen taloustiede antaa finanssipolitiikalle keskeisemmän roolin. Toiseksi puolueissa julkisen velkaantumisen hillitseminen nähtiin keskeisenä valtion pitkän aikavälin toimintakyvyn kannalta. Suomessa vastaavaa asennetta kuvaa ”vahva valtion-talous on köyhän paras ystävä” -lausahdus. Ylipäättään sosiaalidemokraattiset puolueet pyrkivät viestimään äänestäjille, että heihin voi kyllä luottaa julkisen talouden suhteen. Talouskurin kannattamisen katsottiin puhuttelevan sentristisiä äänestäjiä, joista keskustavasemmisto kilpaili keskustaoikeiston kanssa. Sosiaalidemokraattisissa puolueissa oli kyllä talouskuriin kriittisesti suhtautuvia, mutta puolueiden valtalinja pysyi etenkin 2010-luvun alkupuoliskolla talouskurin takana. Tämä konsensus alkoi murtua vasta vuonna 2015, kun Jeremy Corbyn valittiin Ison-Britannian työväenpuolueen puheenjohtajaksi. Euroalueellakin jossain määrin irtauduttiin tiukemmasta talouskurilinjasta 2010-luvun jälkipuoliskolla, mistä Portugalin sosialistien talouspolitiikka on yksi esimerkki.

Bremer korostaa, että talouskuri vaikutti sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatukseen kahden mekanismin kautta. Leikkaukset aiheuttivat ensinnäkin tyytymättömyyttä perinteisten ydinkannattajien keskuudessa. Leikkausten osuessa yhteiskunnan vähäosaisiin sosiaalidemokraattien työväenluokan puolustamiseen ja hyvinvointivaltioon liittyvä historiallinen identiteetti joutui toistuvasti koetukselle. Toiseksi pyrkimys näyttäytyä talouspoliittisesti uskottavana liikkuvien äänestäjien keskuudessa ei kantanut

pitkälle, sillä keskustaoikeisto nähtiin uskottavampana julkisen talouden tasapainottajana. Bremer korostaa, että sosiaalidemokraattiset puolueet yliarvioivat talouskurin suosion äänestäjien keskuudessa. Abstraktilla tasolla äänestäjät pitivät kyselyissä alhaisempaa julkista velkaantumista tärkeänä, mutta käytännössä verotukseen ja julkisten menojen leikkauksiin liittyvät ratkaisut eivät olleet suosittuja. Talouspoliittisiin ratkaisuihin liittyy Bremerin mukaan aina vaikeita poliittisia vaihtokauppoja (trade-off) eri pyrkimysten välillä. 2010-luku oli myös stagnoituneen talouskasvun ja poikkeuksellisen matalan inflaation aikakausi, mikä ei ollut omiaan lisäämään perinteisten valtapuolueiden suosiota. Vaikka pidän itsekin talouskuria uskottavana selityksenä sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen laskulle, kirjassa olisi voinut käsitellä laajemmin myös vaihtoehtoisia selitysmalleja sosiaalidemokratian 2010-luvun alamäelle.

Uskottavuuspaine talouspolitiikan ohjaajana

Bremer käsittelee tarkemmin erityisesti Ison-Britannian työväenpuolueen ja Saksan SPD:n makrotalouspoliittisia uskomuksia ja strategisia valintoja. Isoa-Britanniaa ja Saksaa käsittelevät alaluvut ovat kirjan historiallisesti mielenkiintoisinta antia, sillä Bremer pääsi haastattelemaan tutkimustaan varten puolueiden keskeisiä toimijoita. Talouskuri perustellaan ja oikeutetaan julkisuuden kautta politiikkaohjelmissa, parlamenttikeskusteluissa ja mediakeskusteluissa (ks. esim. Schmidt 2013), mutta on ensiarvoisen tärkeää saada myös tutkimuksellista selkoa talouspolitiikkaan liittyneistä tausta- ja kabinettikeskusteluista. Haastattelujen kautta Bremer onnistuu osoittamaan esimerkiksi konkreettisesti sen, miten voimakas poliittinen paine päättäjillä oli näyttäytynyt uskottavana median ja talousinstituutioiden silmissä. Voidaan siis sanoa, että Ison-Britannian ja Saksan kaltaisissa maissa talouspolitiikkaa ohjasi markkinapainetta voimakkaammin ”uskottavuuspaine”. Lisäksi vaikka 2010-luvun alkupuoliskolla alkoi ilmestyä talouskuria vastustavia yhteiskunnallisia liikkeitä, ruohonjuuritason kritiikki talouskuria vastaan ei ollut kovin voimakasta Pohjois-Euroopan maissa.

Pääministeri Gordon Brownin johdolla Ison-Britannian työväenpuolue oli ollut elvytyspolitiikan keskeinen arkkitehti vuosien 2007–2009 globaalin

finanssikriisin alkuvaiheessa, mutta 2010-luvun alussa työväenpuolueessa tehtiin talouspoliittinen uudelleenarvio. Brownin kabinetissa uskottiin, että puolueella ei olisi varaa näyttäytyä hövelinä valtiontalouden ja alijäämien suhteen, mikäli se haluaisi voittaa vaalit. Tässä suhteessa työväenpuolueessa olivat edelleen vahvoilla sosiaalidemokratian niin sanotun kolmannen tien kannattajat, joiden mukaan työväenpuolueen tuli kilpailla poliittisessa keskustassa konservatiivien kanssa. Kun globaalin laman syntyminen oli pystytty estämään finanssikriisin alkuvaiheessa, talouden kokonaiskysyntää ei ylipäättään nähty 2010-luvun alun tilanteessa enää kovin akuuttina ongelmana. Bremer kutsuu työväenpuoluetta ”tarjontapuolen keynesiläiseksi” viitaten työväenpuolueen kannattamiin koulutuksen kaltaisiin sosiaalisiin investointeihin, mutta luonnehdinta ei tunnu erityisesti osuvalta. Pikemminkin Ison-Britannian työväenpuolue rakensi yhteiskuntapolitiikkaansa Gunnar Myrdalin ja ruotsalaisten aikoinaan kehittämän produktivistisen sosiaalipolitiikan perustalle. Tämän ajattelun mukaan varhaiskasvatus, työvoimapolitiikka ja koulutus ovat kannatettavia investointeja, sillä ne parantavat yksilöiden työkykyä ja tuottavuutta.

Saksan SPD:ssä keynesiläisyys oli lähtökohtaisesti heikommin juurtunut talouspoliittisen ajatteluun kuin Ison-Britannian työväenpuolueessa. Globaalin finanssikriisin alkuvaiheessa SPD:n piiristä tuleva Saksan valtiovarainministeri Peer Steinbrück hyväksyi vain vastahakoisesti tarpeen finanssipoliittisille elvytyspaketeille. Säilyttääkseen talouspoliittisen uskottavuutensa SPD korosti kuitenkin voimakkaasti elvytystoimien väliaikaisuutta. SPD oli mukana hyväksymässä velkajarrua Saksan perustuslakiin vuonna 2009, joka on sittemmin osoittautunut järkevän suhdannepolitiikan ja julkisten investointien esteeksi Saksassa. Velkajarru ajoi vuoden 2023 syksynä Saksan syvään taloudelliseen ja poliittiseen kriisiin, ja se uhkaa vaarantaa EU:n ilmastopoliittiset tavoitteet. SPD:n suhdannepolitiikkaa väheksyvät kannat osoittautuivat 2010-luvulla ongelmaksi myös euroalueella. Eurokriisin aikana EU-integraatioon periaatteessa myönteisesti suhtautuva puolue päätyi vastustamaan yhteisvastuullisia ratkaisuja ja kannattamaan leikkauspolitiikkaa. Taustalla vaikutti äänestäjien suunnasta tuleva paine. SPD:n poliitikot törmäsivät arjessaan toistuvasti kritiikkiin siitä, että saksalaisten veronmaksajien rahaa menee Kreikkaan. Puolueessa uskottiin myös, että euroalueella pitäisi tehdä Saksan

Agenda 2010 -uudistuksen kaltaisia työmarkkinaheikennyksiä, jotta kilpailukyky saataisiin palautettua.

Taloudellisia ideoita on pidetty Peter Hallin (esim. 1993) makrotalous-poliittisia paradigmoja koskevasta tutkimustyöstä lähtien keskeisenä tekijänä poliittisen talouden kehityksessä. Bremerin kirjan keskeinen kontribuutio poliittisen talouden kirjallisuuteen on yhdistää puolue-eliittien taloudellisten ideoiden tarkastelu median ja niin sanotun suuren yleisön suunnasta tuleviin odotuksiin. Poliitikkojen tulkinnat median ja äänestäjien odotuksista ovat keskeinen tekijä makrotalouspolitiikan ratkaisuihin, mutta tämä ei aina näy tutkimuskirjallisuudessa. Bremerin kirja on myös hyödyllistä luettavaa talouspolitiikan parissa työskenteleville ja talouspolitiikasta kiinnostuneille. Makrotalouspolitiikan paradigmoista ja ideoista julkaistaan vuosittain valtava määrä artikkeleita mutta harvemmin näin selkeitä ja laajoja esityksiä.

Lähteet

- Autto, Janne ja Törrönen, Jukka. 2023. Poliittinen kiista. Teoksessa Janne Autto (toim.), *Talouskuri tuli Suomeen*. Tampere: Vastapaino, 87–115.
- Blyth, Mark. 2017. *Talouskuri — Vaarallisen opin historia*. Kääntänyt Hannu Laurila. Tampere: Vastapaino.
- Bremer, Björn. 2023. *Austerity from the left. Social democratic parties in the shadow of the great recession*. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, Peter A. 1993. Policy paradigms, social learning, and the state: the case of economic policymaking in Britain. *Comparative Politics*, 25:3, 275–296. <https://doi.org/10.2307/422246>
- Harjuniemi, Timo ja Ampuja, Marko. 2019. Established ideas from established institutions: austerity and structural reforms in the Finnish economic policy debate. *Critical Policy Studies*, 13:4, 451–469. <https://doi.org/10.1080/19460171.2018.1451758>
- Mattei, Clara. 2022. *The capital order: how economists invented austerity and paved the way to fascism*. Chicago: University of Chicago Press.

- Nordström, Laura. 2021. Ajatuspajat talouspoliittisina vallankäyttäjinä eurokriisissä: uusliberalismia aiempaan tapaan? *Poliittinen talous*, 9:1, 6–40. <https://doi.org/10.51810/pt.99430>
- Schmidt, Vivien. 2013. Speaking to the markets or to the people? A discursive institutionalist analysis of the EU's sovereign debt crisis. *The British Journal of Politics and International Relations*, 16:1, 188–209. <https://doi.org/10.1111/1467-856X.12023>
- Streeck, Wolfgang. 2015. *Ostettua aikaa. Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi*. Kääntänyt Mari Kukkonen. Tampere: Vastapaino.